

A RGELOOS VOORAAN IN HET PELOTON

OVER DE BOEKEN VAN THOMAS VERBOGT

Gepubliceerd in *Ons Erfdeel* 2010/3.

Zie www.onserfdeel.be of www.onserfdeel.nl.

“Het probleem van critici die belast zijn met het recenseren van de Nederlandstalige literatuur is de overdosis aan middelmaat waarmee ze worden geconfronteerd. De meesten gaan daaraan kapot en kappen ermee.” Dat zei Kees Fens (1929-2008), jarenlang zelf recensent Nederlandse literatuur en hoogleraar literaire kritiek in Nijmegen, in een interview dat ik hem afnam vlak voor hij stierf. Ik was (en ben) het niet met hem eens, maar begrijp precies wat hij bedoelde.

Fens, de geboren journalist voor wie het, net als voor de meeste critici van dag- en weekbladen, in de eerste plaats draaide om de vraag “zit er een interessant artikel in het te bespreken boek”, bedoelde te zeggen dat je met een middelmatig boek niets kunt, terwijl dat wel van je wordt gevraagd. Wat aperte rotzooi is, kun je als criticus negeren of – als je daar het talent voor hebt – gebruiken voor een scheldkritiek à la Busken Huet of Lodewijk van Deysel. Met recensies van boeken door erkende topauteurs kan een recensent op alle mogelijke manieren eer inleggen, en het allermooiste is natuurlijk om als criticus uit de brij van mediocre publicaties die uitgeverijen op de markt brengen een paar parels te vissen. Tussen de literaire top en potentiële ramsj bevindt zich in de optiek van veel critici nauwelijks iets wat de moeite waard is, want hoe ze er ook hun best voor doen, een middelmatige roman levert zelden een prikkelend artikel op.

Hoe zou het toch komen dat ik, denkend over het oeuvre van Thomas Verbogt (Nijmegen, 1952) aan deze discussie met Fens moet terugdenken? Omdat Verbogt, met ruim twintig titels op zijn naam, nooit tot het literaire erepodium is doorgedrongen, terwijl hij al sinds *De feestavond*, de verhalenbundel waarmee hij in 1981 debuteerde, als “veelbelovend” te boek staat. Doodgezwegen is hij bepaald niet. Het oeuvre van

ELSBETH ETTY

werd geboren in 1951 in Hulshorst. Is redacteur, columnist en literair recensent van de krant *NRC Handelsblad*.

Promoveerde in 1996 cum laude aan de Universiteit Utrecht op een biografie van Henriette Roland Holst. Publiceerde haar proefschrift onder de titel *Liefde is heel het leven niet. Henriette Roland Holst 1869-1952*. In 1997 ontving ze de Gouden Uil en de Busken Huetprijs voor deze biografie, die tevens een plaats verwierf op de shortlist van de AKO Literatuurprijs. Sinds 1 september 2004 is zij bijzonder hoogleraar in de literaire kritiek aan de Vrije Universiteit Amsterdam.
Adres: Prinsengracht 4, NL-1015 DV Amsterdam.

Verbogt valt niet te negeren, daar is het inhoudelijk te goed, technisch te knap, literair te excellent en psychologisch te indringend voor. Toch wordt hij nooit in één adem genoemd met Nederlands “grote drie” van deze tijd: A.F. Th. van der Heijden, Arnon Grunberg en Thomas Rosenboom. Komt dat omdat de veelzijdige Verbogt, die behalve schrijver, ook nog radio- en theatermaker, columnist, muzikkenner en docent *creative writing* is, tot de vermaledijde “middelmaat” behoort? Het lijkt er verdacht veel op, al doen recensenten verwoede pogingen om Verbogt van dat predicaat af te helpen. Naar aanleiding van zijn in 2009 verschenen, goed ontvangen roman *Verdwenen tijd* werd in alle toonaarden de hoop uitgesproken dat dit boek zijn definitieve “doorbraak” zou worden. “*Verdwenen tijd* is het boek waarvan ik hoop dat hij daarmee tot de eredivisie van de literatuur doordringt”, aldus Pieter Steinz, chef van de *NRC*-boekenbijlage, voor *NRC*-tv.

Maar wat is de eredivisie van de literatuur en wie bepaalt welke schrijvers daarin thuishoren? Goede verkoopcijfers zijn geen toelatingsbewijs – kijk naar Kluun, die ondanks zijn megasellers door literaire critici wordt genegeerd of verguisd. Soms kan een literaire prijs bijdragen aan de opwaardering van een auteur en zijn oeuvre, maar ook het prijzencircuit is Thomas Verbogt niet welgezind; op zijn jongste boek na haalde geen van zijn romans zelfs maar de longlist van de AKO- en Librisprijs of De Gouden Uil. Zelfs voor alternatieve prijzen, zoals de Award van voormalig *HP/De Tijd*-recensent Max Pam, kwam hij niet in aanmerking. Op Pams lijst van twaalf genomineerden over het jaar 2007 stond Verbogts *Eindelijk de zee* op nummer elf. De aanprijzingen in het juryrapport deden je bepaald niet naar de boekhandel snellen om deze

roman te bemachtigen: “Met *Eindelijk de zee* dacht men dat Thomas Verbogt zijn eerste bestseller zou scoren, maar het kwam er niet helemaal uit. Wat zeker in het voordeel van Verbogt spreekt, is dat zijn romans zeer toegankelijk zijn, bijna op een filmische manier. Ook is *Eindelijk de zee* gespeend van enige aanstellerij of andere postmoderne rimram. Het boek vertelt gewoon een verhaal, een werkelijk tragisch verhaal dit keer, van a naar b. De Tweede Wereldoorlog speelt er een belangrijke rol in, een duidelijk teken dat Verbogt zijn eigen baan schaatst en zich niets aantrekt van de notie dat die periode in onze literatuur nu toch wel heeft afgedaan”.

Opvallend is hoe vaak de waardering voor Verbogt wordt uitgedrukt in sporttermen als eredivisie en “eigen baan schaatsen”. Over het algemeen houd ik niet zo van sportmetaforen om literaire kwaliteit mee uit te drukken, maar terwijl ik dit schrijf, zie ik op televisie de hele dag schaatsmarathons die me op hun beurt doen denken aan wielersport. In de wielersport, dat is een van de aardige eigenschappen ervan, zijn er veel meer termen beschikbaar om verschillende kwaliteiten te onderscheiden dan Fens voor de literatuur in petto had. Ik zou Verbogt, wiens bijzondere en veelzijdige oeuvre ik hoog acht, beslist niet tot de middelmaat willen rekenen. Weliswaar is hij geen vedette of topman, maar hij rijdt onverstoort aan de kop van het peloton. Deze getalenteerde en vormvaste renner zou zomaar ineens tot vedette kunnen uitgroeien, kijk naar Herman Koch en Tim Krabbé, die ook jarenlang het peloton aanvoerden, opeens doorbraken en de erkenning kregen die ze verdienen, ook bij het grote publiek.

VERJAAGD UIT HET PARADIJS

Ik ben geen sportverslaggever of sponsor die eropuit is vetten te pushen. Verbogt heeft me altijd geïntrigeerd, omdat hij met zijn lenige virtuoze stijl een sfeer van melancholische vergeefsheid oproept waarin mijn eigen illusies en desillusies zowel worden gekoesterd als tot op het bot worden uitgekleet. Misschien is mijn ontvankelijkheid voor zijn werk een generatiekweszie. Verbogt is een jaar jonger dan ik, gevormd door de culturele revolutie en bijbehorende verwachtingen van de jaren zestig en zoals veel hoogopgeleide babyboomers werkzaam in de culturele sector, waar torenhoge ambities veelal niet overeenkomen met het aanwezige talent. Het oeuvre van Verbogt, met titels als *My Generation* (2000) – naar het bekende nummer van The Who –, *Onze dagen* (2001) en *Verdwenen tijd* (2009), gaat kortom over mijn tijd, mijn dagen, en die van veel van mijn generatiegenoten.

Verbogts *generation* groeide op met en spiegelde zich aan de muziek en teksten van Bob Dylan, de Rolling Stones, The Beatles, The Kinks en Nederlandse bands als The Golden Earrings en Cuby and the Blizzards. In de verhalenbundel *My Generation* idealiseert Verbogt de jaren zestig geenszins, noch rekent hij ermee af. Het is een liefdevolle, soepel geschreven bundel waarin Verbogt met de nodige zelfspot zijn

Thomas Verbogt, Foto Keke Keukelaar.

The Golden Earrings in de jaren zestig, een van de muziekgroepen waaraan Thomas Verbogts generatie zich spiegelde. Het is die babyboomgeneratie die Verbogt in zijn boeken onder zijn hakblok legt, Foto Nederlands Pop Instituut.

rock-'n-rollherinneringen vol drugs en dronkenschap oproept. Ook lezers die niet van popmuziek houden en geen behoefte hebben aan nostalgie of Johnny the Selfkicker-achtige performances kunnen plezier beleven aan *My Generation*. Of ook zijn romans zulk plezier – of zelfs maar een glimp van glimlachende herkenning – teweegbrengen, durf ik niet te zeggen. In *My Generation* vertelt Verbogt bijvoorbeeld over zijn torenhoge ambities als gitarist die hij met geen mogelijkheid kon waarmaken, zoals tijdens een optreden van Lou Reed waar hij in belandde. Je kunt daar om gnuiven, omdat Verbogt zichzelf belachelijk maakt, maar ik kan me voorstellen dat lezers een dergelijke affiniteit met Verbogts romanpersonages niet altijd kunnen opbrengen.

Want het zijn *losers*, Verbogts helden. Of minstens zijn het antihelden met hun naar de horizon reikende ambities en idealen die altijd weer stranden in onvermogen. De protagonisten van Verbogt zijn meestal mannen van middelbare leeftijd, met doorsnee-Hollandse namen als Wouter Stevens, Maurits Verkerk, Bart Winters, Rik van Maanen en Robert van Noorden. Ze zijn schrijver, journalist, programmamaker voor radio of tv, toneelregisseur, presentator of alles tegelijk. Ze bekleden schijnbaar begeerenswaardige posities, maar niet in hun eigen optiek. Altijd zijn deze publieke of half publieke figuren in eigen ogen bij gebrek aan gewicht omhooggefallen. Nooit kunnen ze eens tevreden zijn over wat ze presteren omdat ze dat zelf maar niks vinden. En terwijl ze de tijd om hun talenten te ontplooiën verspillen aan het vormgeven van hun verwrongen ego's, raken ze verlamd van schaamte over hun lege, nutteloze bestaan, waarin alles alleen maar draait om schijn. Schuld en schaamte over de teloorgang van hun potenties en idealen verpesten de levens van Verbogts helden. Achter hun

nuchtere Hollandse voorkomens woedt een proustiaans gevoelsleven en het verlangen om alles wat verloren ging terug te roepen, desnoods opnieuw uit te vinden door schijnlevens en bijbehorende geschiedenissen te verzinnen.

Herinnering, nostalgie, onverwerkt verleden en gefabuleerd heden zijn de thema's van vrijwel alle romans en verhalenbundels van Verbogt. En altijd draait het daarin om het wegtikken van de tijd, verspilde tijd, droomtijd, fantoomtijd (zoals in *Het ongeluk* uit 2003), en verdwenen tijd, de titel van zijn recentste en beste roman tot nu toe. Alles wat hij schrijft, grijpt terug op het tijdloze verloren paradijs. Zijn helden zijn eruit verjaagd, of hebben zich eruit laten zetten, maar ze blijven op zoek naar elementen uit dat paradijs. De schrijver maakt er geen geheim van dat hij in zijn romans sterk uitvergroete ervaringen uit zijn eigen leven verwerkt. Toch worden de problemen waarmee hij zijn personages laat worstelen nooit karikaturaal, wel pijnlijk herkenbaar. Niet zelden heb ik mij met het schaamrood op de kaken afgevraagd of hij het over mij of een van mijn kennissen heeft als hij weer eens een in schijnwerelden vertoevende publicist of presentator portretteert.

Nu heb ik niet de indruk dat Verbogt sleutelromans schrijft, maar toch meen ik in de hoofdpersoon van *Verdwenen tijd*, Robert van Noorden, iemand als mediëvist Herman Pleij (°1943) te herkennen. Pleij is een eminente geleerde en schreef serieuze studies over de middeleeuwen, zoals het schitterende *Dromen van Cocagne* – over verloren paradijzen en verdwenen tijd gesproken. Sinds enkele jaren is hij echter vooral bekend als exegeet van allerhande nationale folklore voor radio en tv. Net als Pleij wordt de kunsthistoricus Robert van Noorden voortdurend gevraagd om in de media en allerlei televisiespelletjes zijn mening te geven over van alles en nog wat. Hij is het type man dat alles kan uitleggen, behalve wat er loos is met hemzelf. Duidelijk is dat hij woedend is op zichzelf, sterker, zich doodschaamt voor zijn (zelf)bedrog, de verspilling van zijn tijd en talenten. Het is het soort schaamte dat ik voel als ik mijn generatie (inclusief mezelf) bezig zie: wat is er met onze idealen en talenten gebeurd? Wat hebben we ermee gedaan, wat is er van ons terechtgekomen, wat hebben we gepresteerd?

Denk nu niet dat Verbogts proza zwaar op de hand is. Het is, ondanks de woede, het verdriet en de schaamte, vederlicht en zelfs humoristisch. Collega-schrijver en vriend van Verbogt, Roel Bentz van den Berg, vergeleek *Verdwenen tijd* bij de presentatie ervan met het werk van Franz Kafka omdat de in de lach besloten woede van Verbogts personages tot de kern van zijn schrijverschap behoort. “Een kern waar hij nooit eerder zo dicht bij in de buurt is gekomen als in deze roman, en met zulke zuivere en eenvoudige middelen. Een roman die je, over Kafka gesproken, heel goed kunt lezen als een geraffineerde psychologische variatie op het thema van diens boek *Het proces*. Precies: schuld, *that old killer of souls*.”

HET GEBREK AAN EEN TRAUMA IS HET TRAUMA

Bentz van den Berg heeft gelijk als hij schuldgevoel de kern van Verbogts universum noemt. En juist omdat schuldgevoel naar mijn idee bepalend is voor de hele baby-boomgeneratie, die Verbogt met een weergaloze luciditeit onder zijn hakblok legt, spreekt zijn werk mij zo aan. Maar in de buurt van Kafka komt hij daarmee niet. Critici, recensenten en uitgevers zouden eigenlijk eens moeten ophouden hem een vedet-terol toe te dichten. Gun Verbogt toch zijn plaats vooraan in het peloton en jaag hem niet op. Zelf lijkt hij te floreren als relatief onbekende wegkapitein. Zoals in veel van zijn romans treedt ook in *Verdwenen tijd* een schrijver-kunstenaar op, dit keer John genaamd, die voortdurend geconfronteerd wordt met mensen die nooit van hem hebben gehoord. “Ik heb nog nooit iets van je gelezen en [...] ik had nog niet van je gehoord”, zegt Robert van Noorden schaamteloos tegen hem. “Weet je dat ik dit al zo vaak heb gehoord dat het me niet meer verbaast of verontrust of chagrijnig maakt?”, antwoordt John. Hij voegt eraan toe dat hij al schrijvend een leven naast het zijne verzint en dat die levens veelal met elkaar samenvallen. Om de paar jaar brengt hij een manuscript naar de uitgever en wat daar vervolgens over gezegd en geschreven wordt, interesseert hem niet. Wie hij zelf is, vraagt hij zich ook niet meer af: “Wat maakt het uit, het gebeurt allemaal.”

Dat is vrijwel letterlijk wat Verbogt tegen mij zei tijdens een interview voor *NRC Handelsblad* (verschenen op 17 oktober 2003): “Op literaire avondjes wordt mij wel eens gevraagd: waarom ben je niet bekender? Tja, wat moet ik dan zeggen? Ik doe wat ik doe en ben daar gelukkig mee.” Waaraan hij zijn geluk ontleent? “Ik geloof dat geluk bestaat uit momenten die uit het verloren paradijs komen: je kinderjaren, het gevoel van veiligheid als je in de kamer speelde. Momenten waarop je denkt: mij kan niets gebeuren. Geluk komt neer op het vermogen onbevangen in de wereld te staan. Niet bevangen door wat je moet doen, niet door verplichtingen, niet door schuldgevoelens. Het verlangen naar argeloosheid, het thema van mijn boeken, is wat ik wezenlijk vind. Dat je om kunt gaan met mensen zonder dat je hoeft te denken: hoe moet ik me manifesteren, waar moet ik rekening mee houden, kan ik dit wel zeggen, gelooft hij of zij mij wel? Die argeloosheid zoek ik. Maar ze verdwijnt naarmate je leven vordert.”

LICHTVOETIG EN TREURIG

Voor Verbogt en zijn fans is het te hopen dat hij die argeloosheid niet verliest. Het is ontmoedigend om als “middelmaat” te worden weggezet, terwijl je al zo lang bezig bent te demarreren, maar het wordt pas echt gênant als een sponsor zijn vedettes oproept om jou op te stoten in de vaart der volkeren. Op de flap van zijn *Verdwenen tijd* staan nietszeggende *blurbs* van Thomas Rosenboom, Arnon Grunberg, Rascha Peper, Wanda Reisel en zelfs Youp van 't Hek om het werk van Thomas Verbogt aan de man

te brengen. Een echte topper heeft zoiets niet nodig. Waarom Verbogt maar niet wil doorbreken bij een breed publiek komt wellicht omdat zijn werk zo *zeitgemäss* is en niet – zoals dat van Kafka – *unzeitgemäss* en universeel. Kafka's problematiek is van alle tijden en van elke generatie. Het zou me niet verbazen als tijdgenoten van Kees Fens Thomas Verbogt ooit als “langharig werkschuw tuig” beschouwden terwijl nieuwe generaties lezers Verbogts werk zo jaren zestig vinden dat ze er niets aan ontlenen. Neem het oordeel van Ewout Kieft (°1977) over Verbogts nieuwste roman. In *NRC Handelsblad* schreef deze jonge recensent: “Het gedrag van Verbogts hoofdpersoon blijkt psychologisch helemaal verklaarbaar: een verdrongen jeugdtrauma is de boosdoener. En daar zit de zwakte van *Verdwenen tijd*. Er zit iets krampachtigs in de manier waarop Verbogt de logica van de psychologie op zijn karakters toepast. Roberts melancholie en introspectie wekken in het overgrote deel van de roman eigenlijk helemaal niet zo'n problematische indruk. Als lezer heb je niet het gevoel dat het hier gaat om een verknipte man die nodig met zichzelf in het reine moet komen, hooguit dat hij wat minder met zichzelf bezig zou mogen zijn. Verbogts hoofdpersoon lijkt eerder iemand die naar een heftig jeugdtrauma verlangt dan dat hij er daadwerkelijk onder lijdt.”

En laat dat gebrek aan trauma, alsmede het schuldgevoel daarover, nu precies het trauma van de naoorlogse generatie, van de babyboomers, van *my generation*, zijn. Niemand die dat zo eloquent, zo lichtvoetig en tegelijk treurig stemmend verwoordt als Thomas Verbogt.

LITERATUUR

THOMAS VERBOGT, *De feestavond. Verhalen*, De Bezige Bij, Amsterdam, 1981, III p.

THOMAS VERBOGT, *My Generation*, L.J. Veen, Amsterdam, 2000, 126 p.

THOMAS VERBOGT, *Onze dagen*, L.J. Veen, Amsterdam, 2001, 252 p.

THOMAS VERBOGT, *Het ongeluk*, L.J. Veen, Amsterdam, 2003, 207 p.

THOMAS VERBOGT, *Eindelijk de zee*, Nieuw Amsterdam Uitgevers, Amsterdam, 2007, 188 p.

THOMAS VERBOGT, *Verdwenen tijd*, Nieuw Amsterdam Uitgevers, Amsterdam, 2009, 223 p.